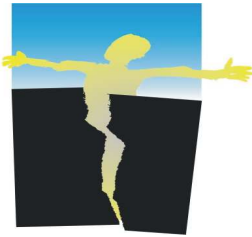

HELSINKI Bulletin

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Rige od Fere 20, 11000 Beograd, Srbija
tel./fax +381 11 30 32 408; e-mailoffice@helsinki.org.rs;
www.helsinki.org.rs

Br. 36 • Avgust 2009.

JUG SRBIJE I ALBANSKO PITANJE

Jug Srbije je neuralgična tačka još od otvaranja pitanja statusa Kosova. Nakon NATO intervencije (1999), stabilnost tri opštine (Preševo, Bujanovc, Medvedja) je direktno povezana sa rešavanjem kosovskog statusa. Na obe strane, srpskoj i albanskoj, čekalo se na podelu koja bi ove tri opštine stavila u sasvim drugi kontekst. Tu ideju konkretizovao je početkom avgusta američki kongresmen Den Rohrabeker, predlažući da Srbija i Kosovo razmene teritorije tako što bi Srbiji pripalo severno Kosovo sa Mitrovicom, a Kosovu jug Srbije, odnosno tri spomenute opštine.¹ Kako je za srpsku stranu ovaj region od strateškog značaj, jer Srbiji obezbeđuje stratešku kontrolu nad Vardarskom dolinom, ta "ponuda" je za Beograd neprihvatljiva. Zbog istih, geostrateških razloga prioritet Srbije nakon NATO intervencije bio je proterivanje Albanaca iz te tri opštine. U tome se uspelo samo delimično (samo u Medvedji). Reakcija na to bila je pobuna lokalnih Albanaca 2001. godine.

Medjutim, oružana pobuna je uspešno okončana zajedničkim delovanjem tadašnjih beogradskih vlasti (premijer Zoran Đinđić i potpredsednik vlade Nebojša Čović, koji je neposredno rukovodio tom operacijom) u saradnji sa UNMIK, KFOR i drugim međunarodnim

akterima. Tada je zaključen i tzv. Končuljski mir koji je podrazumevao i amnestiju za pripadnike tamošnje Oslobođilačke vojske Preševa, Bujanovca i Medveđe (OVPBM). U međuvremenu, međutim, nisu ostvareni suštinski pomaci u poboljšanju ekonomskog i socijalnog stanja u tri „južne“ opštine.

Jedno od rešenja iz tog vremena bilo je uspostavljanje lokalnih mešovitih, srpsko-albanskih policijskih snaga. Medjutim, Sima Gazikalović, potpredsednik Koordinacionog tela, kaže da Žandarmerija u sektoru bezbednosti „konkuriše“ lokalnim policijskim snagama i da Koordinacioni centar Vlade Srbije ne funkcioniše. Smatra da „država Srbija sistemski nije rešila nijedan problem na jugu Srbije... pa ponavlja iste greške kakve je pravila na Kosovu, dakle, ne radi ništa korisno na terenu“.² Ilustracije radi, Gazikalović navodi da nijedan Albanac iz ove tri opštine nije dobio kredit iz Fonda za razvoj Srbije, niti je i jedan Albanac preduzetnik mogao da kupi išta u privatizaciji.³

Sima Gazikalović

¹ Danas, 3. avgust 2009.

² Borba, 25-26. jul 2009.

³ Isto.

Destabilizacija juga Srbije i Sandžaka Beogradu služi kao dokaz za tezu da islamski fundamentalizam, koji je bio ključan za raspad Jugoslavije, sada ugrožava i integritet same Srbije. Otuda pojačano delovanje tajnih službi, kako u Sandžaku, tako i na jugu Srbije. Međutim, Sjedinjene Američke Države su još 1992. godine Miloševiću stavile do znanja (božično upozorenje predsednika Buša, a kasnije i Klintonu) da Kosovo i Makedonija spadaju u zapadnu interesnu sferu i da će SAD reagovati u skladu sa tim. To objašnjava promptnu reakciju SAD i NATO na sukob u Makedoniji i na jugu Srbije 2001. godine.

Incidenti: pokušaj destabilizacije

Nedavni incidenti na jugu Srbije – napad na policajce (9. jula), eksplozija pred jednom stambenom zgradom u Preševu (14. jula), kao i intervencija Žandarmerije tim povodom – samo su podsetili na svu kompleksnost i delikatnost stanja u tri opštine na jugu Srbije. Do napetosti je došlo još krajem prošle godine kada je tzv. gnjilanska grupa uhapšena i čiji su članovi od tada u pritvoru. Hapšenje ove grupe pred tv-kamerama imalo je za cilj radikalizaciju Albanaca, kako na Kosovu, tako i na jugu Srbije. Zato destabilizaciju ovog regiona nije moguće posmatrati izvan aktuelnog konteksta zbivanja u Srbiji, ali i predistorije u poslednjih 15 godina.

Pojačana međunarodna aktivnost na Zapadnom Balkanu poslednjih meseci ukazuje na rešenost da se i ovaj region do kraja stabilizuje. To je, uz ekonomsku krizu koja značajno limitira ponašanje Srbije, i objašnjenje za kooperativnije ponašanje Beograda, pogotovo kada je reč o saradnji sa EULEX na Kosovu. Da je tako pokazuje i protivljenje opozicije (pre svega, Demokratske stranke Srbije i Vojislava Koštinice), koja deluje i preko Srba u severnom delu Mitrovice i koji sprečavaju stvaranje drugačijeg ambijenta u okruženju. Svi ovi faktori se zgusnuto prelamaju i u Preševu, Bujanovcu i Medveđi.

Početne reakcije u Beogradu išle su na podizanje tenzije preko obnavljanja stereotipa o “šiptarskim teroristima ponovo u akciji”, uz razrađenu terorističku “mapu puta” od Preševa, preko Guče, sve do Beograda. Indikativno je, međutim, da su one relativno brzo zamenjene racionalnijim tonovima. Promena pristupa praćena je i davanjem medijskog prostora albanskim funkcionerima i političarima za ukazivanje na brojne probleme koji postoje u tim graničnim opštinama.

To upućuje na zaključak da međunarodni faktori deluju iz pozadine. Zato je vlast u Beogradu brzo pokazala da joj ne odgovara zaoštavanje prilika na jugu republike. Ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić je to demonstrirao u razgovoru sa predsednicima opština, čijom su sadržinom, prema izjavama albanskih političara, dominirali njihovi zahtevi za povlačenjem Žandarmerije sa juga Srbije.⁴ Istog dana, predsednik opštine Bujanovac, Šaip Kamberi posetio je u Beogradu i više stranih ambasada, kojima je prethodno pisao, upozoravajući na „nastavljanje represije prema Albancima u regionu“.⁵ Očigledno je da su Albanci novi pokušaj provokacije Beograda dočekali spremni.

Šaip Kamberi

Osim toga ni Prištini ne odgovaraju napetosti na granici, jer se prištinske vlasti svim silama trude da odmrznu već prilično dugo zamrznuti talas priznavanja državne nezavisnosti Kosova.

⁴ *Danas*, 25-26. jul 2009.

⁵ *Borba*, 25-26. jul 2009.

Ko ima interes za sukobe na jugu Srbije

Beogradski mediji su nakon prvog incidenta (9. jula, kada su u selu Lučani u bujanovačkoj opštini dva policajca povredjena od ručne granate bačene na policijsko vozilo) osvanuli sa naslovima koji su nedvosmisleno za napad optuživali "albanske teroriste". Na primer, *Press* o incidentu izveštava pod naslovom "Napad albanskih terorista"⁶, iako u istom tekstu piše da je "uviđaj (tek) u toku".

Ministar policije Ivica Dačić je, nakon obilaska povređenih policajaca, novinarima izjavio da je "očigledno reč o terorističkoj grupi", dodajući da je to bio "napad na teritorijalni integritet države Srbije"⁷. Međutim, dodao je da je potraga za počiniocima u toku, kao i da je veoma teško obaviti potragu jer je to deo Koptene zone bezbednosti i "politički veoma trusno područje".⁸

Ivica Dačić

Indikativno je da su glavni komentatori ovih incidenata bivši pripadnici tajnih službi i da su oni veoma organizovano spinovali tezu o albanskom terorizmu.

Tako penzionisani general Ninoslav Krstić (nekadašnji komandant Združenih snaga bezbednosti koje su na ovom terenu delovale 2001. godine), pozivajući se na sopstveno iskustvo tvrdi da je napad naručen iz Prištine ("oni ništa ne rade bez odobrenja, ili zadatka iz Prištine"), kao i da je siguran u to da su napad izveli bivši pripadnici OVK.⁹

⁶ *Press*, 10. jul 2009.

⁷ Isto.

⁸ Isto.

⁹ Isto.

On takođe smatra da iza napada stoje kriminalne grupe, koje imaju uporište u političkim partijama na jugu Srbije, čiji su članovi uglavnom bili pripadnici pobunjeničke Oslobođilačke vojske Preševa, Bujanovca i Medveđe (OVPBM).¹⁰ Indikativno je, međutim, da Ninoslav Krstić tvrdi da Srbija ne može sama da reši ovaj problem: "Potrebno je da ceo Balkan uđe u pridruživanje evroatlansim integracijama, jer će tada naša policija dobijati više podataka od UNMIK policije, EULEX i drugih službi koje prate kretanje tih grupa na Kosovu".¹¹

Ninoslav Krstić

Pozivajući se na neimenovane "bezbednosne izvore", *Kurir* (tabloid koji je angažovan u svim kampanjama protiv evropske opcije) u tekstu pod naslovom "Šiptarska ucena", tvrdi da je napad povezan sa zahtevom albanskih lidera iz Bujanovca i Preševa da se formira poseban region u čijem bi sastavu osim tri opštine sa juga Srbije, Preševa, Bujanovca i Medveđe ušle i opštine Trgovište i Bosilegrad.¹² U međjuvre-
menu je Skupština albanskih odbornika, koju čine odbornici iz opština Preševo, Bujanovac i Medveđa, zatražila formiranje posebnog regiona Preševske doline. Skupština je usvojila političku deklaraciju u kojoj je odbacila svako nasilje koje donosi destabilizaciju Preševske doline, kao i preduzimanje "spektakularnih" akcija specijalne policije i pretnje novim hapšenjima bivših pripadnika OVPMB čiji je "cilj

¹⁰ *Borba*, 10. jul 2009.

¹¹ Isto.

¹² *Kurir*, 11. jul 2009.

uvođenje straha kod civilnog albanskog stanovništva". U Političkoj deklaraciji navodi se da su poslednje akcije specijalne policije nastavak neprekidnih nastojanja za kriminalizaciju Albanaca kao kolektivitet.

Iako su svi albanski političari sa juga Srbije osudili oba incidenta (drugi se dogodio 14. jula kada je uz stambenu zgradu u Preševu eksplodirala eksplozina naprava i povredila jednu ženu i jedno dete – oboje albanske nacionalnosti), njihove izjave o mogućim počiniocima su znatno opreznije. Predsednik opštine Preševo Skender Destani upozorava da „mirno stanje na jugu ne odgovara nekome.“¹³ Dodajući da ne zna da li je taj „neko“ Srbin, ili Albanac, on kaže da je jedino očigledno da je „reč o profesionalcu“.¹⁴

Riza Halimi, dugodišnji političar iz ovog kraja i jedini albanski poslanik u Skupštini Srbije, skreće pažnju na to da do incidenata dolazi, „uprkos velikom prisustvu pripadnika Žandarmerije“. Sudeći po njihovom broju, "očigledno je reč o nezvaničnom nametanju vanrednog stanja opštinama na jugu Srbije u kojima živi većinsko albansko stanovništvo“.¹⁵

Riza Halimi

Meštani sela Lučani, gde se dogodio prvi incident Redža Aslani u izjavi za *Politiku* tvrdi da u selu više nema nikoga od onih „koji su išli da se

¹³ *Kurir*, 15. jul 2009.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto.

bore za Kosovo: Polovina je u zatvoru, dok je druga polovina otišla u inostranstvo“. Po njegovim rečima, ako bi se Žandarmerija povukla na godinu dve, više ne bi bilo terorističkih napada.¹⁶

Vojni analitičar Miroslav Filipović smatra da u ovom trenutku Beogradu nikako ne odgovara mir na Kosovu, niti na jugu Srbije i tvrdi da "...ukoliko uskoro ne bude velikih para sa strane, vlada će imati velikih teškoća da isplati penzije, učiteljske i doktorske plate i sve drugo. Međutim ako Srbe na Kosovu ili u Sandžaku neko i dalje nastavi da maltretira, pa još ako 'težište svojih aktivnosti prenese na jug Srbije sve do Niša', onda bi gladni građani mogli da odustanu od očekivanih protesta“.¹⁷

Sve ukazuje da su inspiratori i organizatori obnovljenih tenzija delovi opozicije (prvenstveno Demokratska stranka Srbije, Vojislava Koštunice) i neki delovi bezbednosnih službi nad kojima vlast nema kontrolu.

Vojislav Koštunica

Navodna opasnost od "izvoza" terorizma

Iako Albanci nisu „izvozili terorizam“ na tlo Srbije tokom kosovske krize, kao, upostalom, ni pre ni kasnije, svako podizanje tenzije na tom području pratile su špekulacije o „terorističkoj opasnosti“. U ovom slučaju, prvi su se oglasili političari, pogotovo oni iz DSS.

Medjutim, i neki vojni komentatori su na sličan način pratili situaciju na jugu Srbije. Profesor

¹⁶ *Politika*, 11. jul 2009.

¹⁷ www.helsinki.org.rs

fakulteta za bezbednost Zoran Dragišić upozorava na moguću eskalaciju sukoba, uz tvrdnju da je reč o „ozbiljnom pokušaju destabilizacije Srbije“¹⁸. Bivši direktor Vojno-bezbednosne agencije (VBA) Momir Stojanović ocenjuje da je napad moguć, ali samo ako je u njega uključen „inostrani element“ i zaključuje: „ukoliko bi se utvrdilo da je u ovo uključen strani element, onda je svakako potrebna dublja analiza celog državnog vrha, jer niko ovde nije bezbedan“.¹⁹ Pod naslovom „Teroristi vrebaju srpsku prestonicu“, *Glas javnosti* donosi i tvrdnju analitičara Centra za antiterorizam i svetski mir Tomislava Kresovića, po kome će, „prestonica biti u opasnosti“, ako se ne ispune zahtevi Albanaca.²⁰

Najdramatičnije navodnu opasnost potencira *Pravda* koja na celoj naslovnoj strani (22. jula) donosi mapu Srbije sa pretpostavljenim metama napada, od Preševa na jugu do Palića na severu republike, preko Niša, Guče i Beograda.²¹ Prema Nikoli Sanduloviću, koga list predstavlja kao eksperta za bezbednost, prvi na udaru terorista sa KIM naći će se Beograd, a potom i Niš, Leskovac, Vranje i svi veći gradovi na jugu Srbije.²² Kao moguću metu označava i Guču, u vreme održavanja tradicionalnog Sabora, početkom avgusta.²³ Nekadašnji šef beogradske policije Marko Nicović tvrdi pak, da su albanski teroristi „spremni da plate profesionalce iz Avganistana, Moldavije ili neke treće zemlje koji bi za njih obavljali terorističke napade po Srbiji, takođe u Beogradu, Nišu, Leskovcu, Vranju...“²⁴

Albanska perspektiva

Zahtev lokalnih vlasti Preševa i Bujanovca da se sa područja tri opštine na jugu Srbije povuku snage Žandarmerije, i bezbednost građana prepusti mešovitim (srpsko-albanskim) lokalnim policijskim snagama, osvetlio je drugu,

¹⁸ *Press*, 15. jul 2009.

¹⁹ *Kurir*, 16. jul 2009.

²⁰ *Glas javnosti*, 16. jul 2009.

²¹ *Pravda*, 22. jul 2009.

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

objektivniju stranu suštinskih problema na ovom području. Najpre, zahtev za povlačenje Žandarmerije usledio je nakon „potrage za počinocima“, kojom su prilikom predstavnici specijalnih policijskih jedinica, pretresajući kuće „brutalno delovali, malteritarujući čak i decu“²⁵. Predsednik opštine Preševo Ragmi Mustafa izjavio je: „Ukoliko se nastavi brutalna akcija Žandarmerije, svako dvorište i kuća u Preševu i okolnim selima biće otvoreni jer ne želimo da lome kapije, vrata i prozore da bi ušli. Biće im sve dostupno i sve otvoreno“.²⁶ Podsećajući da su se slične stvari tokom prethodne decenije događale na Kosovu, on postavlja pitanje da li Srbija „na ovakav način gura i Preševsku dolinu prema Kosovu“.²⁷

Ragmi Mustafa

Albanski predstavnici lokalnih vlasti iz Preševa i Bujanovca uputili su pismo sa odgovarajućim informacijama i zaključcima nekim stranim ambasadama u Beogradu (SAD, Francuska, Nemačka...), kao i misiji OEBS. Adresiranje međunarodnih aktera doprinelo je da se jednostrana medijska buka nakon toga stišala. A u više relevantnih novina, poput *Večernjih novosti*, *Danasa*, *Borbe*, pa i *Politike*, objavljeni su tekstovi koji kompleksnije osvetljavaju probleme na jugu Srbije. Pri tome se naročito insistira da dobrim međusobnim odnosima meštana, Albanaca i Srba, kao i na činjenici da obe etničke zajednice dele istovetne probleme, pogotovo kada je reč o ekonomskoj zaostalosti.

²⁵ *Politika*, 19. jul 2009.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

Realni problemi tri opštine

Bez obzira na smirivanje situacije na jugu Srbije, problemi na ovom području i dalje ostaju. Dugoročno, oni taj region čine nestabilim. Poseban problem predstavlja visoko obrazovanje mladih Albanaca, jer na ovom području ne postoji nijedan fakultet, pa najčešće studiraju u Prištini. Sada se najavljuje da će se ove jeseni otvoriti detaširani odseci Pravnog i Ekonomskog fakulteta iz Niša. Srpske vlasti ne priznaju diplome prištinskih fakulteta, jer je odluka o tome poništena u vreme mandata vlade Vojislava Koštunice. To dodatno komplikuje zapošljavanje obrazovanih Albanaca koji su zbog toga prinudjeni na odlazak iz zemlje, što je u suštini i cilj takve odluke. Bez mladih, obrazovanih ljudi dugoročno gledano albanska zajednica će nestati.

Ragmi Mustafa, predsednik opštine Preševo, sumira situaciju na sledeći način: „Vlada Srbije ne komunicira sa nama, naši osnovci nemaju udžbenike na svom jeziku, našim akademcima koji su završili fakultete na Kosovu ne priznaju se diplome, našim građanima Žandarmerija brutalno zaustavlja automobile i pretresa im kuće, naši građani ne osećaju slobodu kretanja“²⁸.

Prema oceni Belgzimi Kamberija, predsednika Odbora za ljudska prava u Preševu, i „albanski lideri i Beograd pokušavaju da instrumentalizuju događaje u Preševu“. Kako on kaže, „Albanci optužuju državu za represiju, a država Albance za terorizam, što ide u prilog destabilizaciji regiona čime pokrivaju nemoć da rešavaju praktične probleme“.²⁹

Destabilizacija tri opštine na jugu Srbije, u dvema od njih Albanci čine većinu, potencijalni je okidač regionalne nestabilnosti. Osim toga, to su istovremeno granična područja prema Makedoniji i Kosovu i jedan od glavnih regionalnih koridora za šverc (oružje, droga, ljudi) što povećava rizik. Situaciju treba posmatrati i u kontekstu još otvorenih pitanja – (ne)pristajanje Srbije da „zatvori“ svoje državno pitanje odustajanjem od pretenzija za podelu Kosova.

Uzimajući to u obzir veoma je važno što međunarodni akteri reaguju pojačanim angažmanom, koji Beograd u ovom trenutku prihvata. Tokom kratkotrajne „krize“ u Preševu, nadležni ministri u Vladi Srbije, Ivica Dačić i Dragan Šutanovac bili su u kontaktu, kako sa NATO, tako i sa EULEX i UNMIK. To je najčešće obrazlagano zahtevima da međunarodne institucije preuzmu svoj deo odgovornosti kada je reč o regionalnoj bezbednosti. Medjutim, to ukazuje i na neophodnost međusobnog približavanja.

Beograd se sada suočava sa istim zahtevima za decentralizacijom koju su, po Ahtisarijevom planu, dobili Srbi na Kosovu. S obzirom da je reč o međunarodnom standardu, kao I o dominantnom trendu, za Beograd je uputnije da se prema tim zahtevima odnosi sa više razumevanja, kako se situacija ne bi do kraja radikalizovala.

Da bi se prekinula izolacija i segregacija albanske zajednice na jugu Srbije, neophodno je početi suštinsku integraciju ove zajednice u širu političku i ekonomsku zajednicu. Osim toga, nophodno je sprovesti suštinsku decentralizaciju kako bi se Albanci aktivno uključili u vršenje lokalne vlasti, aliu i na republičkom nivou. Imajući u vidu multientički karakter regiona, neophodno je angažovanje na izgradnji mera poverenja izmedju Srba i Albanaca.

²⁸ Ve;ernje novosti, 23. jul 2009.

²⁹ Isto.